

การใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทาง
เรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
The Use of Figurative Language in Travel Literature:
Royal Journey to Chanthaburi by King Chulalongkorn

จิราภรณ์ ดีแจ่ม, สุทธามาศ จุลพันธ์, อนุชา มณีพาด, อริสา บุญทอง,
รัตนาวดี ปาแปง และ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก*

Jiraporn Deejam, Suthamart Julapan, Anucha Maneepad¹, Arisa Bunthong,
Ruttanawadee Papang and Phathompong Suklek*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

* Corresponding author, e-mail: phathompong.s@psru.ac.th

Received 19/08/2025 | Revised 02/09/2025 | Accepted 02/09/2025

บทความวิจัย (Research Article)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการใช้ภาษาจินตภาพที่ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจจากถ้อยคำที่บรรยาย แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ จินตภาพทางการมองเห็น จินตภาพทางการได้ยิน จินตภาพทางการได้กลิ่น จินตภาพทางการรับรส และจินตภาพทางการสัมผัส ผลการวิจัยพบว่า ปรากฏการใช้ภาษาจินตภาพ 4 ประเภท คือ จินตภาพทางการมองเห็น จินตภาพทางการได้ยิน จินตภาพทางการรับรส และจินตภาพทางการสัมผัส โดยไม่ปรากฏจินตภาพทางการได้กลิ่น การใช้ภาษาจินตภาพทางการมองเห็นมีการใช้อย่างหลากหลาย เนื่องจากเป็นจินตภาพที่สามารถนำเสนอข้อมูลได้กว้างทั้งในเรื่องสีสัน ขนาด รูปทรง ตำแหน่ง ปริมาณ การใช้ภาษาจินตภาพยังมักใช้ควบคู่กับการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและเกิดจินตภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เรื่องเสด็จประพาสจันทบุรีจึงมีคุณค่าทั้งด้านวรรณศิลป์และด้านสังคมที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องราวของเมืองจันทบุรีในอดีตอย่างเด่นชัด

คำสำคัญ: ภาษาจินตภาพ; เสด็จประพาสจันทบุรี; วรรณกรรมการเดินทาง

Abstract

This research article aims to examine the use of figurative language in the travel literature Royal Journey to Chanthaburi, composed by King Chulalongkorn (Rama V). The study employs a documentary research methodology within the framework of figurative

language, which evokes mental images through descriptive expression. Five types of imagery are considered: visual, auditory, olfactory, gustatory, and tactile. The findings reveal the presence of four types of imagery; visual, auditory, gustatory, and tactile while olfactory imagery is absent. Among these, visual imagery is the most extensively employed, as it conveys information across various dimensions such as color, size, shape, position, and quantity. Figurative language is often combined with comparison, thereby enhancing the reader's understanding and strengthening the vividness of imagery. Consequently, Royal Journey to Chanthaburi holds significance both in terms of literary value and as a historical document that clearly reflects the cultural and social context of Chanthaburi in the past.

Keywords: figurative language; Royal Journey to Chanthaburi; travel literature

บทนำ

วรรณกรรมเกี่ยวกับการเดินทางปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน อาทิ วรรณคดีนิราศ จดหมายเหตุ บันทึกการเดินทาง รวมถึงสารคดีท่องเที่ยวที่มีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เขียนขึ้นเพื่อบอกเล่าประสบการณ์และนำเสนอสิ่งที่พบเห็นระหว่างการเดินทางของผู้เขียน โดยงานเขียนเหล่านี้มักมีการบรรยายถึงสถานที่ ผู้คน วัฒนธรรมประเพณีและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้พบซึ่งอาจจะสะท้อนถึงมุมมอง แนวคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางลงไปด้วย ดังที่ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2564) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะเด่นนิราศบุณยยาตราสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะบุญกิริยาวัตถุ ได้กล่าวถึงลักษณะการบรรยายของกวีที่พยายามบรรยายสิ่งที่พบอย่างละเอียดว่า “การกล่าวถึงเส้นทางเดินทาง และการพรรณนาพุทธสถาน น่าสังเกตว่ากวีได้พยายามกล่าวถึงอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รับรู้เสมือนเดินทางไปเอง”

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางเป็นการเขียนประเภทหนึ่งที่ผู้เขียนใช้ถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้อ่านได้รับรู้ประสบการณ์ระหว่างการเดินทางครั้งนั้น ๆ ซึ่งงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางมีหลายเรื่อง อาทิ เรื่องนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่ที่กล่าวถึงการเดินทางไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทอง หรือสารคดีท่องเที่ยว ของนิวกลมที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวผจญภัยในประเทศต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีบันทึกการเดินทางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง อาทิ เรื่องไกลบ้าน เป็นพระราชนิพนธ์เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2450 ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระราชนิพนธ์ที่มีความโดดเด่นทางด้านการใช้ภาษาเพื่อให้อ่านได้เกิดกระบวนการจินตภาพตาม ดังที่ วรรณพร พงษ์เพ็ง (2547) ได้ศึกษาเรื่องการใช้ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า ภาษาจินตภาพที่ใช้เพื่อให้อ่านได้นึกเห็นรูป รส กลิ่น สี เสียง หรือสัมผัสอย่างแจ่มชัดในจิต เป็นลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม ลักษณะภาษาจินตภาพเช่นนี้มีคุณค่า ในด้านที่ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็นสารคดีท่องเที่ยวที่สามารถถ่ายทอดภาพอันเป็นสาระความรู้ทั้งด้านธรรมชาติวิทยา สังคมวิทยา และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้อย่างชัดเจน ทำให้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มชัดผ่านภาษาจินตภาพ ลักษณะการนำคำ ประโยค และภาพพจน์มาใช้ จึงมุ่งแสดงสิ่งเหล่านี้ให้อ่านได้รับรู้เสมือนมีโอกาสร่วมตามเสด็จไปในคราวนั้นด้วย

นอกจากพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านที่เสด็จไปต่างประเทศแล้ว ยังปรากฏพระราชนิพนธ์ที่เสด็จในประเทศอีกหลายเรื่อง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี เป็นบันทึกการเดินทางเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสจังหวัดจันทบุรีพร้อมพระบรมวงศานุวงศ์ และเหล่าข้าราชการ เมื่อวันพุธ แรม 4 ค่ำ เดือนยี่ ปีชวด พ.ศ. 2419 เนื้อหาภายในได้กล่าวถึงสถานที่ สภาพแวดล้อม ผู้คน ด้วยการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพตามอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างตอนได้ทรงกล่าวถึงลักษณะของวัดโยธานิมิต ไว้ดังนี้

มาอีกหน่อยหนึ่งถึงวัดโยธานิมิตร กำแพงก่อด้วยแลงรอบ ในวัดนั้นมีโบสถ์หลังหนึ่งชื่อสามวาห้าห้อง เฉลียงรอบ มีกำแพงแก้วสองชั้น หลังโบสถ์นั้นมีพระเจดีย์กลมอยู่องค์หนึ่ง สูงแต่พื้นดินขึ้นไปประมาณ 10 วา มีการเปรียญ แลกุฏิฝากระดาน มีพระสงฆ์อยู่ 20 รูปที่วัด

(กรมศิลปากร, 2508: 14)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้จินตภาพทางการมองเห็นที่เป็นการเขียนบรรยายถึงกำแพงที่ก่อสร้างด้วยวัสดุศิลาแลง ภายในวัดเห็นโบสถ์ที่มีชื่อขนาด 3 วา จำนวน 5 ห้อง ลักษณะมีเฉลียงรอบ ๆ ที่ยื่นออกมาจากตัวโบสถ์ และมีกำแพงแก้ว ถึง 2 ชั้น ต่อมา มีการกล่าวถึงรูปทรงเจดีย์ว่าเป็น ทรงกลมสูงจากพื้นดินขึ้นไปประมาณ 10 วา มีศาลาการเปรียญ และกุฏิที่ทำด้วยฝากระดาน ซึ่งในวัดมีพระสงฆ์อยู่จำนวน 20 รูป การบรรยายลักษณะนี้ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ และสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนผ่านการอ่านแม้ไม่มีโอกาสได้ตามเสด็จไปวัดโยธานิมิตก็ตาม

นอกจากนี้ ยกตัวอย่างตอนที่พระองค์ได้กล่าวถึงเสียงมโหรีที่คณะบาทหลวงเป็นผู้บรรเลง ไว้ดังนี้

“ครั้นวันนี้เราขึ้นไปเมืองจันทบุรี ได้ยินเสียงมโหรีบาทหลวงที่ตพาน

ท่านเล็กชอบใจว่าเสียงเบา ๆ เพราะดี เราจึงสั่งพระยาจันทบุรีให้ห้ามโหรี

บาทหลวงแลพิณพาทย์กับเสภาลงไปเรืออรรคราช”

(กรมศิลปากร, 2508: 18)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพทางการได้ยิน เนื่องจากการนำเสนอถึงระดับของเสียงว่า “เบา ๆ” ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้ทราบว่ามีระดับความดังมากน้อยเพียงใดรวมถึง มีการบรรยายว่า “เพราะดี” จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกถึงเสียงที่ได้จากการอ่านแม้จะไม่ได้ยินจากหูของตนเอง

จากความโดดเด่นเรื่องการใช้ภาษาจินตภาพที่สื่อภาพทางผัสสะเพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจจากถ้อยคำที่บรรยายในเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี ผู้วิจัยจึงขอเสนอผลการศึกษาศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขอบเขตของงานวิจัย

การศึกษาศาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยใช้หนังสือเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพของนางกิมเฮียะ อังศุสิงห์ จัดพิมพ์เมื่อปีพุทธศักราช 2508 เป็นข้อมูลในการวิจัย

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดภาษาจินตภาพของ อิงอร สุพันธุ์วนิช (2554) โดยการใช้ภาษาจินตภาพที่ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจจากถ้อยคำที่บรรยายอย่างเด่นชัด แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. **จินตภาพทางการมองเห็น** คือ การใช้ภาษาที่สื่อถึงรูปร่าง สี สัน ขนาด และลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมองเห็น มักใช้ในการบรรยายสถานที่ บุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพในใจเหมือนกำลังอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ

2. **จินตภาพทางการได้ยิน** คือ การใช้ภาษาที่ส่งผลให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้ถึงเสียงต่าง ๆ ในจินตนาการได้อย่างชัดเจน โดยเน้นการสื่อถึงเสียงที่เกิดขึ้น อาทิ เสียงจากธรรมชาติ เสียงจากคน เสียงจากสัตว์ ที่ช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนได้ยินเสียงในสถานการณ์นั้น ๆ

3. **จินตภาพทางการได้กลิ่น** คือ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกรับรู้กลิ่นผ่านการจินตนาการ อาทิ กลิ่นดอกไม้ กลิ่นอาหาร ทำให้สร้างความรู้สึกร่วมกับผู้อ่านมากขึ้น

4. **จินตภาพทางการรับรส** คือ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านนึกถึงรสชาติของสิ่งต่าง ๆ ในจินตนาการ อาทิ รสหวาน รสเปรี้ยว รสเค็ม ช่วยให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ถึงรสชาติได้แม้จะไม่ได้ลิ้มลองเอง

5. **จินตภาพทางการสัมผัส** คือ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านนึกถึงความรู้สึกทางกายสัมผัส อาทิ ความนุ่ม ความแข็ง ความร้อน ความเย็น ที่ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกถึงการสัมผัสในสิ่งนั้นได้ชัดเจนขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **ขั้นเตรียมการ** รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการใช้ภาษาจินตภาพ

2. **ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล** ศึกษาวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วเก็บรวบรวมข้อมูลและข้อความที่มีการใช้ภาษาจินตภาพ

3. **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล** ศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้กรอบแนวคิดของ อิงอร สุพันธุ์วนิช (2554) ที่จำแนกภาษาจินตภาพเป็น 5 ประเภท คือ จินตภาพทางการมองเห็น จินตภาพทางการได้ยิน จินตภาพทางการได้กลิ่น จินตภาพทางการรับรส และจินตภาพทางการสัมผัส

4. **ขั้นสรุปและอภิปรายผล** โดยการพรรณนาวิเคราะห์ด้วยการสรุปผลและอภิปรายผลด้วยการเชื่อมโยงกับงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบการใช้ภาษาจินตภาพ 4 ประเภท ดังนี้

1. **จินตภาพทางการมองเห็น** คือ การมองเห็นได้ด้วยตาทำให้อ่านเกิดภาพในใจ โดยเน้นการสื่อถึงรูปทรง สี สัน ขนาด สภาพแวดล้อมและลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมองเห็น การใช้จินตภาพ

ทางการมองเห็นมักใช้ในการบรรยายสถานที่ บุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพในใจ เหมือนกำลังอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ ยกตัวอย่างดังนี้

ตอนการกล่าวถึงพระพิพิธคนหนึ่งที่ได้นำทองและพลอยเข้ามาถวาย พบการใช้ภาษาจินตภาพ ด้านการมองเห็นผ่านการบรรยายถึงลักษณะ จำนวน สีสัณ และขนาด ไว้ดังนี้

มาวันนี้เขาเอาทองก้อนหนึ่งมาให้เราหนัก 1 บาทสลึงเฟื้อง บอกว่าเป็นทองได้ทีนี้ กับ พลอยโกเมนสองเม็ด เม็ดหนึ่งใหญ่ทีเดียว เม็ดหนึ่งย่อมหน้อยหนึ่ง เป็นของหายากกับพลอย สีดอกตะแบกเม็ดใหญ่เม็ดหนึ่ง พลอยสีดำ ๆ เม็ดหนึ่งเป็นพลอยโต ๆ ทั้งนั้น

(กรมศิลปากร, 2508: 4-5)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพทางการมองเห็น กล่าวถึงการบอกจำนวน ปริมาณทองว่ามีน้ำหนัก 1 บาทสลึงเฟื้อง และบอกถึงขนาดของพลอยว่าอันหนึ่งมีขนาดใหญ่ และอีกเม็ด หนึ่งมีขนาดย่อมหรือเล็กกว่า บอกสีและขนาดของพลอยโกเมนกับพลอยสีดอกตะแบกเม็ดใหญ่สีดำ ๆ เม็ด โต ๆ

ตอนทอดพระเนตรถนนที่ไปยังเนินวง และได้บรรยายผ่านการใช้ภาษาจินตภาพทางการมองเห็น โดยมีการระบุทิศทางพร้อมกับบรรยายลักษณะสภาพแวดล้อม ไว้ดังนี้

เมื่อเรายืนอยู่บนเกยม้านั้นแลข้างขวามือเป็นถนนตลอดไปถึงเนินวงข้างซ้ายมือนั้นเห็นมิต พานเสาไม้แก่นใหญ่ ๆ ข้ามลำคลองน้ำใสมีพนักลูกกรงทำเรียบร้อยดียวเกือบล้าน 1 แต่ยังไม่ แล้วตลอดแลดูไปฟากข้างโน้นมีถนนต่อไป เรากล่าวพระปลัดแจ้งความว่า เป็นถนนทำขึ้นใหม่

(กรมศิลปากร, 2508: 8)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้จินตภาพทางการมองเห็น ด้วยการบรรยายภาพตาม ตำแหน่งทิศทาง จากประโยคที่ว่า “เมื่อเรายืนอยู่บนเกยม้านั้นแลข้างขวามือเป็นถนนตลอดไปถึงเนินวง” การบรรยายจุดยืนของผู้เล่าช่วยกำหนดตำแหน่งและทิศทางของภาพที่มองเห็น ทำให้ผู้อ่านจินตนาการ ภาพ ถึงมุมมองที่ครอบคลุมบริเวณโดยรอบได้ชัดเจน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพเส้นทางที่มีจุดหมาย ปลายทางอยู่ในระยะไกล ต่อมาได้บรรยายทิศทางฝั่งซ้ายมือมีสะพานเสาไม้แก่นใหญ่ ๆ การใช้คำว่า “ข้าง ซ้ายมือ” จึงเป็นการใช้จินตภาพที่ระบุตำแหน่งทิศทาง อีกทั้งยังใช้คำว่า “ข้ามลำคลอง” และ “ฟากข้าง โนน” แล้วบรรยายต่อว่าในตำแหน่งนั้นมีสิ่งใด ลักษณะอย่างไร เพื่อช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการภาพในมุมมอง ที่กว้างขึ้น

ตอนทรงบรรยายถึงลักษณะของป้อมที่ก่อด้วยศิลาแลงตั้งอยู่ด้านบนบริเวณเนินดินแดง โดยได้ บรรยายเปรียบเทียบไว้ว่า มีลักษณะคล้ายป้อมเตลิต้องเมืองอินเดีย ไว้ดังนี้

ต่อนั้นไปก็เป็นทุ่งนาทาง 20 เส้นถึงเนินวง เมื่อแลดูไปแต่ไกล ๆ เห็นใบเสมาป้อมก่อด้วย ศิลาแลง ตัวเนินนั้นก็เนินดินแดงดูคล้าย ๆ กับป้อมเตลิต้องเมืองอินเดีย แต่ที่นั่นเขาไม่ได้ใช้ศิลาแลง เขาใช้ศิลาแดงก่อเป็นกำแพง หนาสูงใหญ่ดูงามนัก เมื่อเราไปถึงเชิงเนินนั้น เห็นมีคูกว้างประมาณ 11 วา 12 วา แต่ต้นไม้ขึ้นปกคลุมไปเสียมาก ที่ยังว่างอยู่นั้นน้อย ไม่สู้กว้างนัก

(กรมศิลปากร, 2508: 9)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพทางการมองเห็น ลักษณะ “ใบเสมา” ของ ป้อมที่แสดงให้เห็นถึงรูปทรง แล้วกล่าวถึงวัสดุว่า “ก่อด้วยศิลาแลง” และกล่าวต่อว่า “ตัวเนินนั้นก็เนินดิน แดงดูคล้าย ๆ กับป้อมเตลิต้องเมืองอินเดีย” แสดงการเปรียบเทียบที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของเนินได้ ง่ายขึ้นว่าเหมือนกับป้อมเตลิต้องเมืองอินเดีย โดยอ้างถึงสิ่งปลูกสร้างที่มีความโดดเด่นในเชิงสถาปัตยกรรม

อีกทั้งยังมีการบรรยายถึงสีและวัสดุเพื่อสร้างภาพในจินตนาการจากคำว่า “ศิลาแลง” และ “ศิลาแดง” ส่งผลให้ผู้อ่านจินตนาการถึงลักษณะของสิ่งปลูกสร้างได้ชัดเจน นอกจากนี้ยังบรรยายถึงขนาดว่า “คูกว้างประมาณ 11 วา 12 วา” แสดงให้เห็นถึงลักษณะความกว้าง โดยภาษาจินตภาพในข้อความนี้สร้างความชัดเจนด้วยการบรรยายสี รายละเอียดของโครงสร้างพร้อมทั้งเสริมด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่คุ้นเคยอย่างเคลือบเมืองอินเดีย ส่งผลต่อจินตนาการของผู้อ่านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตอนบรรยายถึงภูมิประเทศของจังหวัดจันทบุรีที่มีทั้งเนินดินสีแดง และพื้นที่ราบดินขาว ไว้ดังนี้

แผ่นดินเมืองจันทบุรีนี้คล้ายกันกับที่แผ่นดินในสตรีตเซตตะละแมนไม่ผัดกันเลยเมื่อแลดูแผ่นดินที่สูง ๆ ต่ำ ๆ มีเนินบ่อ ๆ เหมือนกัน ที่เนินนั้นก็เป็ดินแดงเหมือนสีอิฐปนที่พื้นราบเป็ดินขาวเป็ที่ดินอุดม

(กรมศิลปากร, 2508, น.13)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพด้านการมองเห็น ช่วยให้อ่านเห็นภาพของพื้นที่ที่ไม่เรียบเสมอกัน คือมีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ และการเปรียบเทียบสีของดินกับ “สีอิฐปน” ทำให้อ่านจินตนาการถึงดินที่มีสีส้มแดง ช่วยสร้างภาพที่คมชัดของลักษณะเนินดินในพื้นที่ เป็นการใช้ภาษาจินตภาพทางการมองเห็นโดยเน้นสีของดินทั้ง “ดินแดงเหมือนสีอิฐปน” และ “ดินขาว” เพื่อนำเสนอภาพที่ละเอียดชัดเจน

ตอนกล่าวถึงการทำแลง ลักษณะผิวของแลง และการใช้แลงในการก่อเตาทำรากตึก ไว้ดังนี้

ที่ในเมืองจันทบุรีนี้เขาใช้ก่อเตาทำรากตึกอยู่โดยมาก ถ้าแลดูไกล ๆ งามเหมือนศิลาแดงเมืองจีน แต่เข้าไปใกล้ดูครุกระไป ด้วยเนื้อหยาบเหมือนอย่างกรวดติดกันเป็แผ่น

(กรมศิลปากร, 2508: 16)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการกล่าวถึงจินตภาพทางการมองเห็นโดยการบรรยายถึงว่า “แลดูไกล ๆ งามเหมือน ศิลาแดงเมืองจีน” ช่วยให้อ่าน จินตนาการถึงลักษณะของหินที่มีสีแดง เปรียบเทียบกับศิลาแดงที่เป็นที่คุ้นเคย ส่วนการบรรยายว่า “ครุกระไปด้วยเนื้อหยาบเหมือนอย่างกรวดติดกันเป็แผ่น” เป็นการบอกถึงลักษณะของหินให้เห็นความหยาบของพื้นผิวที่คล้ายกรวดติดกัน ส่งผลให้อ่านเกิดการรับรู้ภาพที่ชัดเจน

2. จินตภาพทางการได้ยิน คือ ความสามารถในการนึกหรือจินตนาการของเสียงผ่านการใช้ภาษาหรือคำบรรยายที่ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนึกถึงเสียงได้ในจินตนาการได้อย่างชัดเจน อาทิ เสียงจากธรรมชาติ เสียงจากคน เสียงจากสัตว์ หรือเสียงจากสิ่งอื่น ๆ การใช้จินตภาพทางการได้ยินช่วยให้อ่านรู้สึกเหมือนอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ ยกตัวอย่างดังนี้

ตอนเรือผ่านสะพานแห่งหนึ่ง แล้วได้ยินเสียงมโหรีที่คณะบาดหลวงเป็นผู้บรรเลง ไว้ดังนี้

ครั้นวันนี้เราขึ้นไปเมืองจันทบุรี ได้ยินเสียงมโหรีบาดหลวงที่ตพานท่านเล็กชอบใจว่าเสียงเบา ๆ เพราะดี เราจึงสั่งพระยาจันทบุรีให้ห้ามโหรีบาดหลวงแลพิณพาทย์กับเสภาลงไปเรืออรรคราช

(กรมศิลปากร, 2508: 18)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพทางการได้ยินมีการนำเสนอถึงระดับของเสียงซึ่งทำให้อ่านได้ทราบว่ามีระดับความดังมากน้อยเพียงใด รวมถึงมีการบรรยายว่า เสียงดนตรี มีความ

ไพเราะ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกถึงเสียงที่ได้จากการอ่าน ดังปรากฏในคำว่า “เสียงเบา ๆ” นำเสนอถึงระดับของเสียง และคำว่า “เพราะดี” นำเสนอถึงลักษณะของดนตรีที่มีความไพเราะ

ตอนกล่าวถึงลักษณะเสียงของจีนในวงมโหรีที่กำลังบรรเลงเพลงมอญแปลง ในขณะนั้น ไว้ดังนี้
มโหรีบาทหลวงเขาทำเพลงมอญแปลง จะเข้หางยาว ลีลากระทุ้มฟังกี่เปนมโหรีบ้านนอก
แต่ใช้ขอจีนเสียงเบา ๆ พิณพาทย์นั้นดีสาธการก่อนแล้วทำเพลงยาว

(กรมศิลปากร, 2508: 23)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า เป็นภาษาจินตภาพทางการได้ยินในตอนที่มีมโหรีบาทหลวงเล่นเพลงมอญ ช่วยสร้างภาพของเสียงดนตรีเพลงมอญที่มีลักษณะเฉพาะตัวมีการใช้จะเข้หางยาวในการบรรเลง และการบรรยายว่า “ฟังกี่เปนมโหรีบ้านนอก” ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการถึงเสียงดนตรีที่มีลักษณะเป็นดนตรีพื้นบ้าน และการกล่าวถึงเสียงของขอจีนว่า “เสียงเบาๆ” เน้นถึงความนุ่มนวลของเสียง

ตอนบรรยายถึงพราณพื้นบ้านในการสังเกตเสียงของสัตว์ป่า ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สามารถฟังและแยกแยะเสียงสัตว์ป่าได้อย่างแม่นยำ ไว้ดังนี้

“พวกพราณสังเกตได้ว่า ถ้าจะพบหมีแล้ว ได้ยินเสียงบ่นพึมพำ”

(กรมศิลปากร, 2508: 50)

จากข้อความข้างต้นเป็นการใช้ภาษาที่ช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการถึงเสียงที่พราณได้ยินเมื่ออยู่ใกล้หมีจะได้ยินเสียง “พึมพำ” ทำให้สามารถจินตนาการถึงสถานการณ์ได้อย่างชัดเจนและเสริมความรู้สึกร่วมในเหตุการณ์นั้น ๆ ได้

3. จินตภาพทางการรับรส คือ การสร้างภาพหรือความรู้สึกเกี่ยวกับรสชาติในจินตนาการ ซึ่งเป็นการทำให้ผู้อ่านนึกถึงรสชาติของสิ่งต่าง ๆ ในจินตนาการ อาทิ รสหวาน รสเปรี้ยว รสเค็ม รสขม การบรรยายลักษณะนี้ช่วยให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ถึงรสชาติได้ชัดเจนขึ้น ยกตัวอย่างดังนี้

ตอนกล่าวถึงรสชาติของอ้อยด้วยการใช้ภาษาจินตภาพ ซึ่งเป็นการใช้จินตภาพทางการรับรส ไว้ดังนี้

เมื่อไปคอยรับอยู่ที่พลับพลาจะไปเขาพลอยแหวนนั้น ได้ลองกินอ้อยที่ไร่เหล่านั้นดูรสหวานดี

(กรมศิลปากร, 2508: 29)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพทางการรับรส กล่าวถึงรสชาติของอ้อยที่มีรสชาติหวาน คำว่า “รสหวานดี” ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการถึงรสชาติที่หวาน และการใช้คำว่า “ดี” เน้นถึงความพอใจในรสชาติ ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนได้สัมผัสรสชาติของอ้อยชัดเจนยิ่งขึ้น

ตอนบรรยายถึงกล้วย ผ่านการใช้ภาษาจินตภาพด้านการรับรสโดยปรากฏคำว่า “หวานแหลม” ที่สามารถบ่งบอกได้ถึงรสชาติที่เด่นชัด ไว้ดังนี้

แลผลไม้ที่มีแปลกกว่าที่อื่นในเมืองนี้นั้น เราเห็นว่ากล้วยเป็นอย่างดีไม่มีที่ไหนจะสู้หวานแหลมมากกว่ากล้วยที่อื่น ๆ

(กรมศิลปากร, 2508: 30-31)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพด้านการรับรสที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการถึงรสชาติของกล้วยได้ ราชบัณฑิตยสถาน (2556) อธิบายความหมายของกล้วยว่า “ชื่อกล้วยลูกผสมพันธุ์หนึ่ง ผลใหญ่โค้งเป็นเหลี่ยมและยาวกว่ากล้วยหอมเปลือกหนา เนื้อเหนียว ไล่ตั้งแต่สีส้ม รสหวาน นิยมกินเมื่อทำให้สุกแล้ว” การบรรยายว่า “หวานแหลมมากกว่ากล้วยที่อื่น ๆ” การใช้คำว่า “หวาน

แหลม” จึงบ่งบอกถึงรสชาติที่เข้มข้นและเด่นชัด ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงลักษณะรสชาติของกล้วยที่แตกต่างจากที่อื่นได้ชัดเจน และมีการเปรียบเทียบกับกล้วยจากแหล่งอื่นโดยปรากฏในข้อความว่า “มากกว่ากล้วยที่อื่น ๆ” เป็นการเปรียบเทียบที่ช่วยเน้นย้ำ ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความโดดเด่นของรสชาติกล้วย

4. จินตภาพทางการสัมผัส คือ การสร้างความรู้สึกรหรือประสบการณ์เกี่ยวกับการสัมผัสในจินตนาการ ซึ่งส่งผลให้ผู้อ่านนึกถึงความรู้สึทางกายสัมผัส อาทิ ความนุ่ม ความแข็ง ความร้อน ความเย็น หรือสภาพของลักษณะพื้นผิวต่าง ๆ การบรรยายลักษณะนี้ช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกถึงการสัมผัสสิ่งที่ถูกบรรยายในจินตนาการได้ ดังนี้

ตอนบรรยายถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยกล่าวถึงการเตรียมกุ้งเคียวสำหรับประกอบอาหารโดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือที่ซับซ้อน บรรยายด้วยภาษาจินตภาพทางการสัมผัส ไว้ดังนี้

กุ้งเคียวอย่างนี้เปลือกนึ่ม เปนเยื่อเคียวอย่างดี ไม่ต้องเหยียบต้องโขลกเคล้าเกลือกก็ละเอียดไปเอง แล้วเอาขึ้นไว้บนร้าน ร้านนั้นเปนเพิงมีชายคาข้างเคียงมุงด้วยจาก

(กรมศิลปากร, 2508: 53)

จากข้อความข้างต้นช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการถึงกุ้งเคียวที่มีลักษณะที่นุ่มนึ่มและแสดงให้เห็นถึงความละเอียดของเนื้อเคียวเมื่อผ่านการปรุง การใช้ภาษาจินตภาพในข้อความนี้ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของกุ้งเคียวที่เปลือกนึ่ม และการจัดวางในร้านที่สร้างขึ้นอย่างเรียบง่าย เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกรของผู้อ่านให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

การใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบการใช้ภาษาจินตภาพ 4 ประเภท คือ จินตภาพทางการมองเห็น จินตภาพทางการได้ยิน จินตภาพทางการรับรส จินตภาพทางการสัมผัส โดยไม่ปรากฏจินตภาพทางการได้กลิ่น น่าสังเกตว่าจินตภาพทาง การมองเห็น พบการใช้ที่หลากหลาย ทั้งการบรรยายถึงรูปร่าง สี สัน ขนาด และรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ อาทิ ลักษณะสิ่งปลูกสร้างสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และวัตถุที่พบระหว่าง การเดินทางโดยคำบรรยายเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพได้ชัดเจน อีกทั้งอาจเนื่องด้วยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ใช้ภาพเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้และสื่อสาร โดยจะเน้นการประมวลผลข้อมูลด้วยภาพที่ผ่านการมองเห็นเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ ภัทราภรณ์ คำลือสาย (2554) ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการจินตภาพในเรื่องสั้นของบินหลา สันกาลาคีรี พบว่า “จินตภาพทางการมองเห็นเกิดจากการที่ผู้เขียนสร้างภาพให้ปรากฏในใจของผู้อ่านโดยอาศัยประสบการณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ ร่วมกับการใช้จินตนาการเพื่อสร้างภาพของสิ่งที่ต้องการนำเสนอให้เกิดจินตภาพตามลักษณะที่สามารถรับรู้ได้ทางตา หรือสภาวะการณ์ของเรื่องนั้น ๆ ในด้านสีเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ให้เห็นภาพที่ชัดเจนเสมือนมองเห็นได้ด้วยสายตาของผู้อ่าน” ซึ่งจินตภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ปรากฏทั้งการบอกสี สัน และยังมีการบอกถึงรูปร่าง ขนาด ทิศทางตำแหน่ง และจำนวน เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้และเข้าใจเสมือนได้เดินทางร่วมไปด้วย ดังปรากฏการใช้ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน ดังที่ วรรณพร พงษ์เพ็ง (2547) ที่ได้ศึกษาเรื่องภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า “พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็นสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทยที่สามารถถ่ายทอดภาพ อันเป็นสาระความรู้ ทั้งด้านธรรมชาติวิทยา สังคมวิทยา และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้อย่างชัดเจนทำให้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจแจ่มชัดผ่านภาษาจินตภาพ”

ส่วนการใช้ภาษาจินตภาพที่ไม่พบจินตภาพทางการได้กลั่น อาจเป็นเพราะลักษณะเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ที่มุ่งเน้นการบรรยายภาพรวมของสถานที่ เหตุการณ์ และภูมิทัศน์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการถ่ายทอดภาพลักษณ์ของสถานที่ให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการได้ชัดเจนจึงมักใช้จินตภาพทางการมองเห็นเป็นหลัก อาทิ การบรรยายถึงสถาปัตยกรรม บ้านเรือน ธรรมชาติ หรือภูมิประเทศที่มักพบได้มากกว่าการบรรยายเรื่องกลิ่นจึงไม่ได้เป็นเนื้อหาสำคัญหรือวัตถุประสงค์หลักของเนื้อหาครั้งนี้

บทบาทและความสำคัญของการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรีจึงเป็นการบันทึกเรื่องราวที่สำคัญหรือมีความโดดเด่นน่าสนใจสำหรับเป็นข้อมูลเพื่อบอกเล่าให้ผู้ที่ไม่ได้ตามเสด็จได้อ่านและรับทราบ สอดคล้องกับ นิติยา แก้วคัลณา (2563) กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของจินตภาพในวรรณกรรมไทยไว้ตอนหนึ่งว่า “เพื่อให้ข้อมูลที่ควรรู้ การใช้ภาษาจินตภาพเป็นเครื่องมือในการให้ความรู้ที่อาจปรากฏเป็นฉากหรือเรื่องราว ซึ่งผู้สร้างสรรค์วรรณศิลป์ได้ใช้ถ้อยคำเป็นสื่อสร้างจินตภาพ ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในจินตนาการ” ถึงแม้การใช้ภาษาจินตภาพนั้นจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยพบกลวิธีอื่นมาช่วยส่งเสริมภาษาจินตภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ การใช้การเปรียบเทียบ อาทิ “ดินแดงเหมือนสีอิฐปน” หรือ “งามเหมือนศิลาแดงเมืองจีน” ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่งฤดี แพลงสร (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการจินตภาพในความเรียงของนัวกมล ไว้ว่า “โครงสร้างของภาพพจน์อุปมาเป็นโครงสร้างที่เขียนได้ง่ายและสร้างภาพที่ชัดเจนจากการเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่ง นัวกมลจึงมักนำภาพพจน์อุปมา มาสร้างกระบวนการจินตภาพในความเรียงอย่างสม่ำเสมอ” แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการใช้ความเปรียบเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญ ที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพในจินตนาการได้อย่างชัดเจน เพราะการเปรียบเทียบช่วยสร้างความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่คุ้นเคยกับสิ่งที่ถูกนำเสนอ

การศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อให้เกิดภาพขึ้นในใจของผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ทั้งภาพที่เกิดจากการมองเห็นการได้ยินเสียง การรับรส และการสัมผัส ด้วยการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ ดังที่ ดวงมน จิตรจันทน์ (2536) ได้ศึกษาเรื่องสุนทรียภาพในภาษาไทย โดยอธิบายถึงความสำคัญของถ้อยคำการสร้างจินตภาพ ไว้ว่า “จินตภาพ คือ ภาพที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นอย่างชัดเจนในใจ และการถอดภาพในใจนั้นออกมาเป็นถ้อยคำก็ต้องกระทำด้วยการเลือกสรรถ้อยคำด้วยจุดมุ่งหมายที่จะสร้างภาพในจินตนาการนั้นให้ปรากฏชัดอย่างใกล้เคียงที่สุดในจินตนาการของผู้อ่าน”

การใช้ภาษาจินตภาพจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้เขียนที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวสิ่งที่ได้พบเห็นในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้รับรู้และจินตนาการภาพได้อย่างชัดเจนเสมือนเดินทางไปด้วยตนเอง วรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ อีกทั้งยังมีคุณค่าด้านสังคมที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่และสถานที่ต่าง ๆ ของเมืองจันทบุรีเมื่อร้อยกว่าปีก่อนได้อย่างเด่นชัด

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การใช้ภาษาจินตภาพที่สื่อภาพทางผัสสะในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏทั้งจินตภาพทางการมองเห็น จินตภาพทางการได้ยิน จินตภาพทางการรับรสและจินตภาพทางการสัมผัส โดยมีการสอดแทรกด้วยการใช้การเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นถึงกลวิธีการใช้ภาษาในการบรรยายเพื่อให้อ่านที่ไม่ได้ร่วมเดินทางได้เกิดภาพรับรู้ถึงสิ่งที่ผู้เขียนพบเห็นระหว่างเดินทางอย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการใช้ภาษาจินตภาพในวรรณกรรมการเดินทางเรื่องอื่นในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเปรียบเทียบการใช้ภาษาจินตภาพหรือกลวิธีการใช้ภาษาในการบรรยายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2508). *เสด็จประพาสจันทบุรีพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางกิมเฮียะ อังคุสิงห์. สหกรณ์การขายส่งแห่งประเทศไทย จ.ส.ช.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2536). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. เคล็ดไทย.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2563). *จินตภาพในวรรณกรรมไทย: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ การสืบสรรค์ และแนวทางการศึกษา*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2564). ลักษณะเด่นนิราศบุญยาดราสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะบุญกิริยาวัตถุ. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 10(2), 1-26.
- ภัทรภรณ์ คำลือสาย. (2554). *กระบวนจินตภาพในเรื่องสั้นของปิ่นหล้าล้านกาลาคีรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่งฤดี แผลงศร. (2564). กระบวนจินตภาพในความเรียงของนันทกมล. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 21(1), 145-172.
- วรรณพร พงษ์เพ็ง. (2547). *ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิงอร สุพันธุ์วนิช. (2554). *วรรณกรรมวิจารณ์ ร้อยกรองปัจจุบัน*. ธนาเพรส.